



Foto: Tom van Limpt

## EFFECTIEVE FEEDBACK OP SCHRIJFPRODUCTEN IN ZES STAPPEN

We weten dat feedback van belang is voor het leerproces van studenten. Feedback geven op teksten kan echter een tijdrovend karwei zijn en studenten lijken er niet altijd iets mee te doen of iets van te leren. Hoe geef je feedback waar een student echt iets aan heeft? Monica Koster en Meike Korpershoek hebben hiervoor een stappenplan ontwikkeld dat bruikbaar is voor schrijfproducten van alle vakken en alle onderwijsniveaus. Aan de hand van een voorbeeldtekst uit het mbo laten ze zien hoe je hiermee aan de slag kunt gaan.

MONICA KOSTER & MEIKE KORPERSHOEK

In diverse meta-analyses naar effectieve schrijfinterventies komt het geven van feedback stevast uit de bus als een van de meest effectieve manieren om de schrijfpresaties van studenten<sup>1</sup> te verbeteren (zie bijvoorbeeld Graham & Perrin, 2007; Koster et al., 2015). Dat is niet verwonderlijk, want goede feedback is immers instructie op maat. Toch zijn de ervaringen van docenten met het geven feedback niet onverdeeld positief: het kost veel tijd en het is vaak maar de vraag wat studenten met de feedback doen. Hoe kun je ervoor zorgen dat jouw feedback effectief is en dat studenten er ook echt iets van leren?

### Voorwaarden voor effectieve feedback

Als je wilt dat je feedback effectief is, is het belangrijk dat je rekening houdt met de *timing* van de feedback, dat je *selectief* bent in je feedback, dat je je feedback zo *behulpzaam mogelijk verwoordt* en dat je je student  *motiveert* om de tekst te verbeteren.

Het moment in het schrijfproces waarop je jouw feedback geeft, is cruciaal voor de effectiviteit ervan. Het heeft namelijk weinig zin om feedback te geven op een eindproduct (William, 2011). In die fase van het schrijfproces zal de student de feedback voor kennisgeving aannemen, maar er verder niets mee doen, zeker als de feedback vergezeld gaat van een cijfer. Verder is het vaak zo dat er tussen twee schrijfp opdrachten veel tijd

zit, waardoor de feedback de volgende keer dat er een tekst geschreven moet worden alweer is vergeten. Of er moet een ander soort tekst worden geschreven, waarop deze specifieke feedback niet van toepassing is. Je geeft je feedback dus het best tussen twee versies van dezelfde tekst in. Dat geeft de student de gelegenheid om de tekst te verbeteren en iets te leren van de feedback.

Naast timing is selectiviteit een belangrijke voorwaarde voor effectieve feedback. Het is van belang dat je niet op elke slak zout legt, omdat een student daardoor niet meer overziet wat hij moet verbeteren en dan gedemotiveerd kan raken (Bogaerds-Hazenberg et al., 2017). Je kunt dus beter selectief zijn en kiezen voor de twee of drie belangrijkste punten. Heeft de

schrijfpdracht duidelijke succescriteria, dan neem je die als uitgangspunt. Of je kiest een aspect dat de focus is geweest in je instructie vooraf. De feedback moet voor de student in ieder geval niet uit de lucht komen vallen. Idealiter focus je bij het selecteren van je feedbackpunten eerst op de hogere-orde-aspecten van de tekst, zoals inhoud, structuur en stijl. Als een student zijn tekst op deze punten verbetert, heeft dat vaak een groter positief effect op de kwaliteit van de tekst dan wanneer hij zich richt op lagere-orde-aspecten als grammatica, spelling, interpunctie en lay-out. Focus daar dus pas in tweede instantie op, tenzij deze aspecten de leesbaarheid en begrijpelijkheid van de tekst echt belemmeren.

## Het moment in het schrijfproces waarop je jouw feedback geeft, is cruciaal voor de effectiviteit ervan

Verder is het belangrijk dat je je ervan bewust bent hoe je je feedback verwoordt. Je kunt *directieve* of *faciliterende* feedback geven. Bij *directieve* feedback maak je duidelijk wat en hoe een student moet verbeteren of corrigeer je de tekst. De regie van het verbeteren van de tekst ligt dan vooral bij de feedbackgever en niet bij de schrijver zelf. Bij *faciliterende* feedback zet je de student aan het denken door het stellen van vragen, of het geven van een lezersreactie. Op deze manier blijft de student zelf eigenaar van de tekst. Over het algemeen is *directieve* feedback meer geschikt voor zwakkere schrijvers (Shute, 2008) en voor feedback op lagere-orde-aspecten. *Faciliterende* feedback kan het best worden gebruikt voor sterkere schrijvers en hogere-orde-aspecten. Bij het formuleren van feedback, of deze nu *directief* of *faciliterend* is, is in ieder geval van belang dat de feedback:

1. de student inzicht geeft in zijn prestatie;
2. de student verder helpt;
3. de student motiveert om nog iets aan zijn tekst te verbeteren.

### Stappenplan voor effectieve feedback

Om docenten te ondersteunen bij het geven van feedback, hebben wij op basis van inzichten uit wetenschappelijk onderzoek een stappenplan ontwikkeld voor het geven van effectieve feedback op schrijfproducten van studenten (Koster & Korpershoek, 2021; zie kader 1). Aan de hand van een voorbeeldtekst (zie kader 2) laten

#### Stap 1: Het communicatieve doel

Bepaal of het communicatieve doel van de tekst bereikt wordt.

#### Stap 2: Sterke punten en verbeterpunten

Noteer kort enkele sterke en verbeterpunten die aansluiten op de opdracht.

#### Stap 3: Belangrijkste aandachtspunten

Bepaal twee à drie punten waarop je feedback wilt geven. Zorg dat deze aansluiten op de succescriteria en/of de behandelde stof. Geef de voorkeur aan hogere-orde-aspecten.

#### Stap 4: Kwaliteit van de tekst

Bepaal de kwaliteit op basis van het communicatieve doel. Afhankelijk van de kwaliteit schat je in wat voor type feedback nodig is.

#### Stap 5: Feedback

- a. Is de tekst relatief sterk? Geef dan voornamelijk *faciliterende* feedback op de hogere-orde-aspecten en op minder complexe fouten. Geef *directieve* feedback bij complexe grammaticale fouten en fouten waar geen regel aan ten grondslag ligt.
- b. Is de tekst relatief zwak? Geef ook dan *faciliterende* feedback op de hogere-orde-aspecten en bespreek de feedback goed na met de student. Geef *directieve* feedback bij complexe grammaticale fouten, fouten waar geen regel aan ten grondslag ligt en minder complexe fouten.

#### Stap 6: Controle

Lees je feedback nog eens. Controleer of je voldoende selectief bent geweest en of de formulering begrijpelijk is. Weet de student hoe hij heeft gepresteerd, hoe hij zijn tekst kan verbeteren en wordt hij daartoe voldoende gemotiveerd?

Kader 1

Ik ga het hebben over de taalverwerving van een jongen genaamd J., J. is 6 jaar oud en heeft moeite met de Nederlandse taal. J. is door zijn ouders succesief opgevoed, hij is namelijk naar hier toe verhuist toen hij een jaar of 3 was, hier heeft hij zijn tweede taal geleerd: Nederlands. Dit heeft hij voornamelijk geleerd vanuit school, thuis praten J. zijn ouders namelijk Ghanees tegen hem, dit zie ik ook op stage als J. zijn moeder hem komt brengen in de ochtend. Ook zit hij nog in zijn stille periode, hij zit sinds een half jaar terug op het Anne Frank 8ste montessori, vaak is hij stil in de klas en als hij praat dan valt hij vaak uit naar zijn klasgenoten. Dit doet hij dan omdat iets hem niet bevalt. Vaak begrijpt J. niet helemaal wat er gezegd waardoor hij op die manier handelt, als hij iets wel begrijpt dan probeert hij dit zo juist mogelijk te formuleren en dit lukt hem prima. De kinderen oefenen op school met het alfabet (groep 1 en 2), klanken uitspreken vind hij vaak wel lastig dit zie je terug in zijn uitspraak, hij heeft een accent. Ze kunnen meestal voor een letterlesje terecht bij mijn stagebegeleidster en ik, aan de hand van de letterlesjes merk ik dat hij moeite heeft hiermee.

Ook is zijn Nederlandse woordenschat veel kleiner vergeleken met de meeste kinderen uit de klas, hierdoor begint hij minder snel een gesprek met de kinderen. Wel neemt hij met een actieve houding deel aan de activiteiten. Als hij iets niet begrijpt kijkt hij vaak verbaasd en roept vervolgens: 'Heh, wat zeg jij allemaal.'

J. leert de taal niet beter vanuit huis omdat zijn moeder de Nederlandse taal alleen verstaat en niet beheerst, zij communiceert daarom met ons in het Engels. Je ziet wel dat J. in zijn voltooingsfase zit, het communiceren tussen hem en zijn moeder gaat namelijk prima naar mijn gevoel, in de ochtend bij het afscheid nemen van elkaar kunnen ze prima met elkaar een gesprek voeren. Niet in het Nederlands, maar in het Ghanees.

Een aantal weken geleden heb ik het uitgebreid gehad over de achterstand van J. op taalgebied met mijn stagebegeleidster, volgens mijn stagebegeleidster is hij aardig op dreuf. Hij kan namelijk al een heleboel woorden en zinnen formuleren en dat zie ik ook, hij formuleert het alleen nog niet helemaal correct en zijn uitspraak is niet op niveau. Door wat meer te communiceren op school zal hij snel de taal beheersen en zal hij geen achterstand oplopen later, tenslotte is J. ook nog maar 6 jaar en zit hij in groep 2.

Dit was mijn verslag over de taalverwerving van J.

Kader 2. Eindopdracht taalverwerving kinderen (studenttekst)

we zien hoe je met het stappenplan kunt werken. De tekst is geschreven door Rita<sup>2</sup>, een tweedejaarsstudent Onderwijsassistent (mbo, niveau 4). De opdracht was om de taalontwikkeling van een kind in de stageklas te analyseren op basis van de in de les behandelde theorie.

#### Stap 1: het communicatieve doel

Allereerst bepaal je of de student met zijn tekst het communicatieve doel behaalt dat in de opdracht was gegeven. Het communicatieve doel van deze opdracht was: de lezer informeren over de taalontwikkeling van een kind uit de stageklas. Rita slaagt hier behoorlijk goed in: ze geeft een uitgebreide beschrijving van de taalsituatie van het kind, de problemen waar het kind tegenaan loopt en hoe ze dit kind op school verder proberen te helpen.

#### Stap 2: sterke punten en verbeterpunten

Bij stap 2 noteer je vervolgens enkele sterke en verbeterpunten die je opvallen bij het lezen van de tekst. Dit is geen uitgebreide analyse aan de hand van een beoordelingsformulier. Wat bij de tekst van Rita bijvoorbeeld opvalt, is dat observatie en interpretatie soms door elkaar lopen, dat de inleiding geen echte inleiding is en bovendien erg lang is, dat het slot mager is en dat de tekst diverse spelling- en interpunctiefouten bevat.

#### Stap 3: belangrijkste aandachtspunten

In stap 3 bepaal je op welke punten je precies feedback wilt geven. Wees hierbij selectief, zodat de student niet overbelast en gedemotiveerd raakt. Beperk je tot twee of drie aandachtspunten. Wat de tekst van Rita betreft, kunnen we haar een compliment geven over het behalen van het communicatieve doel, met een opmerking over de inhoud waar observatie en interpretatie door elkaar lopen en over het ontbreken van een inleiding en slot. Omdat de grootste kwaliteitswinst te behalen is bij het aanpassen van de structuur en inhoud, leggen we in de feedback de nadruk op deze punten en kiezen we ervoor om een opmerking over de spelling en interpunctie op dit moment achterwege te laten. Deze bewaren we liever voor een latere redigeerronde waarin de laatste puntjes op de i worden gezet.



De kwaliteit van de tekst is bepalend voor het soort feedback dat je geeft. Zwakke schrijvers hebben namelijk behoefte aan andere feedback dan sterke schrijvers

#### Stap 4: kwaliteit van de tekst

De kwaliteit van de tekst is bepalend voor het soort feedback dat je geeft. Zwakke schrijvers hebben namelijk behoefte aan andere feedback dan sterke schrijvers. Daarom moet je voor het geven van je feedback bepalen of je met een zwakke, gemiddelde of sterke tekst te maken hebt. Een belangrijke aanwijzing hiervoor is in hoeverre de student erin slaagt het communicatieve doel te bereiken (zie stap 1). Rita is daar aardig in geslaagd, en we kunnen dus spreken van een gemiddelde tekst.

#### Stap 5: feedback

Bij deze stap ga je de feedback op zo'n manier verwoorden dat de schrijver er iets mee kan en ook daadwerkelijk iets mee gaat doen. Kies hierbij de twee tot drie punten waarvan je grootste kwaliteitsverbetering kunt verwachten. Leg de student uit wat er al goed is aan de tekst en wat er nog beter kan en wees hierbij specifiek en behulpzaam. Aan Rita geven wij faciliterende feedback op de hogere-orde-aspecten en directieve opmerkingen bij de lagere-orde-aspecten. Dit ziet er dan als volgt uit:

1. Je hebt een duidelijke tekst geschreven waarin je de taalontwikkeling van J. beschrijft en diverse begrippen uit de theorie gebruikt. Goed gedaan!
2. Er ontbreken een echte inleiding en slot in je verslag. Beschrijf in de inleiding het onderwerp van je tekst en maak duidelijk wat je lezer in de rest van de tekst kan verwachten. Wat je bevindingen in het slot samen of geef een conclusie. Om je tekst overzichtelijker te maken, kun je gebruikmaken van tussenkopjes.
3. In je verslag lopen observatie en interpretatie soms door elkaar: waaraan merk je bijvoorbeeld dat J. moeite heeft met de uitspraak van woorden, dat hij in zijn stille periode zit en dat hij uitvalt tegen klasgenoten als iets hem niet bevalt? Beschrijf eerst wat je ziet en verbind daar pas daarna conclusies aan.

#### Stap 6: controle

Bij de laatste check van je feedback kijk je of je voldoende selectief bent geweest, of je feedback begrijpelijk geformuleerd is en of je ook benoemt wat er goed gaat in de tekst. Het is voor een student van belang dat hij weet waar hij nu staat, wat hij kan doen om de tekst te ver-

beteren en dat hij gemotiveerd wordt om de tekst aan te passen. Geef de student hierbij de gelegenheid om de tekst te verbeteren op basis van de feedback. Anders kan je feedback nog zo selectief, begrijpelijk en motiverend zijn, maar leert de student er weinig van.

#### Tot slot

We hopen dat dit stappenplan, met achterliggende theorie en de uitgewerkte voorbeeldtekst een beeld heeft gegeven van hoe je als docent effectieve feedback kan geven op schrijfproducten. We merken in de praktijk dat als studenten voldoende tijd en begeleiding krijgen om met de feedback aan de slag te gaan, ze echt betere teksten schrijven en zich meer bewust zijn van het communicatieve doel van de tekst en de beoogde lezer. In het begin zal het nog wat tijd en moeite kosten om je de stappen van het stappenplan eigen te maken, maar naarmate je dit vaker hebt gedaan, zal dit proces soepeler en sneller verlopen en is het geven van feedback geen enkel punt meer! ■

Monica Koster (<monica@tekster.nl>) is zelfstandig onderzoeker, ontwikkelaar en hoofdredacteur van *MeerTaal*. Meike Korpershoek (<m.korpershoek@rocva.nl>) is docent Nederlands in het hbo en mbo. Samen schreven zij het boek *Maak er geen punt van! Feedback geven op schrijfproducten*.

#### Noten

1. We kiezen er in dit artikel voor om over studenten te spreken, omdat we een tekst van een mbo-student behandelen. Waar we schrijven over studenten kan men dus ook leerlingen lezen.
2. Deze student heet in werkelijkheid anders.

#### LITERATUUR

- Bogaerds-Hazenbergh, S., Bouwer, R., Evers-Vermeul, J., & Bergh, H. van den. (2017). Daar maak ik geen punt van! Feedback en tekstrevisie op de basisschool. *Levende Talen Tijdschrift*, 18(2), 21–30.
- Graham, S., & Perin, D. (2007). A meta-analysis of writing education for adolescent students. *Journal of Educational Psychology*, 99(3), 445–476.
- Koster, M., & Korpershoek, M. (2021). *Maak er geen punt van! Feedback geven op schrijfproducten*. Coutinho.
- Koster, M., Tribushinina, E., Jong, P. de, & Bergh, H. van den. (2015). Teaching children to write: A meta-analysis of writing intervention research. *Journal of Writing Research*, 7(2), 299–324.
- Shute, V. (2008). Focus on formative feedback. *Review of Educational Research*, 78(1), 153–189.
- William, D. (2011). *Embedded formative assessment*. Solution Tree Press.

## binnenkort

**20 mei 2023**, Jornada Didáctica ELE Niños, Utrecht, <spaansopdebasischool.wordpress.com>

**26 mei 2023**, Velov-conferentie, Antwerpen, <vlit.nl/velov>

**7 juni 2023**, Junior Speaking Contest, Amersfoort, <vlit.nl/speakingcontest>

**17 juni 2023**, Onze Taal-congres, Haarlem, <onzetaal.nl>

**22 september – 7 oktober 2023**, International Literature Festival Utrecht, <www.ilfu.com>

**23 september 2023**, Studiedag Russische Taal en Cultuur, <rus-sisch.levendetalen.nl/studiedag>

**3 november 2023**, Onlinecongres Levende Talen, <congres.levendetalen.nl>

**7 – 8 maart 2024**, Congres Frans, <www.congresfrans.nl>

**22 maart 2024**, Nationaal Congres Engels, <nationaalcongresengels.nl>

### Onze Taal-congres 2023

Op 17 juni wordt in de Philharmonie in Haarlem het Onze Taal-congres gehouden. Het thema is: 'Hoor ik dat goed? Over gehoorde en ongehoorde taal'.

De hele dag zijn we omringd door taal: niet alleen de taal die we horen, maar ook taal die onuitgesproken blijft. Via wetenschap, cabaret en praktische workshops verkennen deelnemers het op 17 juni allemaal: van het kletsen met je kat tot de betekenis van *eh*. En van gebarentaal tot de vertrouwelijke gesprekken in de spreekkamer van een arts.

Het congres vindt plaats in vier verschillende zalen van de Philharmonie in hartje Haarlem. Wim Daniëls presenteert het programma in de grote zaal. In de andere zalen zijn er intiemere optredens, interviews en workshops, en in de foyer staat de hele dag een gevarieerde info-markt. Het programma begint om 10.30 uur en eindigt rond 16.00 uur.

Voor meer informatie, zie <onzetaal.nl>.

### Filter Vertaalprijs voor kinder- en jeugdboeken

Samen met de CPNB en het ILFU introduceert het vertaaltijdschrift *Filter* in 2023 een nieuwe prijs: de Filter Vertaalprijs voor kinder- en jeugdboeken. Daarmee onderstrepen alle partijen het grote belang van goede vertalingen en goede kinderboekenvertalers. De nominaties worden in juni 2023 bekendgemaakt.

Het prijzengeld bedraagt 10.000 euro, ter beschikking gesteld door de CPNB (Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek). De CPNB geeft hiermee uitdrukking aan het belang dat zij hecht aan goede vertalingen en vertalers van kinder- en jeugdboeken voor lezers tot 15 jaar. De prijs wordt in samenwerking met het ILFU (International Literature Festival Utrecht) uitgereikt door Stichting *Filter* en is een bekroning voor de creativiteit van de vertaler bij het oplossen van vertaalproblemen die voortvloeien uit de eigen, bijzondere aard van het te vertalen werk.

De eerste Filter Vertaalprijs voor kinder- en jeugdboeken wordt uitgereikt op de jaarlijkse Filteravond tijdens het ILFU, dat plaatsvindt van 22 september tot en met 7 oktober 2023.

Kijk voor meer informatie over het festival op <www.ilfu.com>.

### Congres Levende Talen

Op vrijdag 3 november 2023 organiseert Levende Talen haar jaarlijkse online congres. Hoewel het precieze programma nog niet bekend is, is het wel zeker dat het weer een gevarieerd programma wordt. Ieder lid van Levende Talen dat ideeën, ervaringen, ontwikkeld lesmateriaal, (praktijk)onderzoek of vragen met collega's wil delen, wordt van harte uitgenodigd om zich te melden bij de congrescommissie. Dat kan via een e-mail aan <bureau@levendetalen.nl>. Uiteraard zullen ook de aanpassing van de kerndoelen voor Nederlands en de vernieuwing van de examenprogramma's voor het voortgezet onderwijs Nederlands en de moderne vreemde talen weer de nodige aandacht krijgen.

Om congressen te organiseren, heb je niet alleen veel interessante en inspirerende sprekers nodig, maar óók mensen die tijd willen maken voor de organisatie van het geheel. Bij Levende Talen hebben we daar in de loop der tijd een handig draaiboek voor ontwikkeld, maar méér leden die willen meewerken aan de organisatie van zo'n congres, zijn van harte welkom. Mocht u geïnteresseerd zijn, stuur dan een e-mail aan Myrna Brouwer (<bureau@levendetalen.nl>).

### Meester in didactiek

Op vrijdag 26 mei 2023 organiseert de Vereniging Lerarenopleiders Vlaanderen (Velov) haar jaarlijkse conferentie op de Campus Sint-Andries Thomas More in Antwerpen. De conferentie draait om de kwaliteit van de leraar. Want dat is dé gemene deler als het gaat om de kwaliteit van het onderwijs: een leraar die de juiste didactische en pedagogische vaardigheden onder de knie heeft, behaalt veel betere resultaten. Een goede opleiding en professionele ontwikkeling zijn dus bepalend voor de kwaliteit van het onderwijs. Hoe je die didactische vaardigheden ontwikkelt, staat centraal op deze conferentie.